

СЕКЦІЯ 1. МЕТОДОЛОГІЯ ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 37.091.64.80]:37.011«185/189»
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2020-92-1>

ВПЛИВ ПЕДАГОГІЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ НА ФОРМУВАННЯ РІЗНИХ ВИДІВ НАВЧАЛЬНИХ КНИГ ЗІ СЛОВЕСНОСТІ

Новаківська Людмила Володимирівна,
доктор педагогічних наук, професор,
доцент кафедри української літератури,
українознавства та методик їх навчання

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

nlb-48@ukr.net

orcid.org/0000-0003-2817-0696

Актуальність дослідження визначається необхідністю переосмислення досвіду підготовки та видання навчальних книг другої половини ХІХ століття. У статті акцентовано увагу на тому, що вивчення позитивного досвіду минулого дасть змогу оптимізувати основну функцію навчальної книги – навчальну, підняти виховну й освітню роль навчальної книги в житті суспільства, посилити її вплив на процес формування громадянських цінностей особистості. Теоретичне осмислення процесу видання підручників і посібників зі словесності є актуальним у зв'язку з відсутністю у вітчизняній педагогічній літературі узагальнюючого дослідження на цю тему.

Мета статті – охарактеризувати навчальні книги зі словесності другої половини ХІХ століття та впливи на їх появу педагогічних ідей, які надалі визначатимуть тенденції навчально-методичного забезпечення викладання словесності у середній та вищій школі. Методологічну основу дослідження становлять підходи: системно-хронологічний, культурологічний, аксіологічний, порівняльний, ретроспективний. Зазначені підходи ґрунтуються на сукупності методологічних принципів, з-поміж яких: діалектичний, системності, історизму, хронологічний, персоніфікований. У роботі використано комплекс методів дослідження: загальнонаукових, історико-педагогічних та спеціально-історичних.

У статті констатовано, що еволюція навчальної книги зі словесності є складним і суперечливим процесом, зумовленим прогресом самої науки, а також розвитком системи освіти. На цей процес впливали також чинники, що породжені загальним прогресом матеріальної та духовної культури другої половини ХІХ століття.

Отже, у другій половині ХІХ століття відбувались процеси в галузі навчально-методичного забезпечення, підручникотворення зі словесності, що характеризуються низкою особливостей.

У цей час стався значний прогрес у становленні та розвитку навчальної книги: з'явився масовий стабільний підручник; сформувалася читацька аудиторія навчальної літератури. Нові вектори розвитку підручника словесності для середньої школи послідовно трансформуються в певні принципи структуризації: обов'язковий розгляд історії літератури, на відміну від підручників ХVІІІ століття, де домінувала теорія літератури; наявність розгорнутих психолого-педагогічних обґрунтувань словесності, поданих у навчальних текстах і гімназійних програмах; аналіз художніх текстів на основі сучасної літератури.

Усі три структурні принципи свідчать про новий рівень розвитку підручників словесності, який дав поштовх до якісно вищого рівня навчально-методичного забезпечення викладання словесності на початку ХХ століття.

Ключові слова: *словесність, підручники і посібники зі словесності, хрестоматія, психолого-педагогічне спрямування, теорія літератури, історія літератури.*

THE INFLUENCE OF PEDAGOGICAL CONCEPTS OF THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY ON THE FORMATION OF DIFFERENT KINDS OF EDUCATIONAL BOOKS ON LITERATURE

Novakivska Lyudmyla Volodymyrivna,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Literature,
Ukrainian Studies and Methods of Teaching

Uman Pavlo Tychyna State Pedagogical University

nlb-48@ukr.net

orcid.org/0000-0003-2817-0696

The relevance of the study is determined by the need to rethink the experience of preparation and publication of textbooks of the second half of the nineteenth century. The article emphasizes that the study of positive

experiences of the past will optimize the main function of the textbook – educational, raise the educational role of the textbook in society, strengthen its impact on the formation of civic values. Theoretical understanding of the process of publishing textbooks and manuals on literature is relevant due to the lack of domestic pedagogical literature generalizing research on this topic.

The purpose of the article is to describe the textbooks on literature of the second half of the XIX century and the influences on their emergence of pedagogical ideas, which will further determine the trends of educational and methodological support for teaching literature in secondary and higher school. The methodological basis of the study are approaches: system-chronological, culturological, axiological, comparative, retrospective. These approaches are based on a set of methodological principles, including: dialectical, systematic, historicism, chronological, personalized. The set of research methods is used in the work: general scientific, historical-pedagogical and special-historical.

The article states that the evolution of the textbook on literature is a complex and controversial process due to the progress of science itself, as well as the development of the education system. This process was also influenced by factors generated by the general progress of material and spiritual culture of the second half of the XIX century.

Thus, in the second half of the XIX century there were processes in the field of educational and methodological support, textbooks on literature, characterized by a number of features.

During this time, significant progress was made in the formation and development of the textbook: a massive stable textbook appeared; formed a readership of educational literature. New vectors of development of the textbook of literature for high school are consistently transformed into certain principles of structuring: obligatory consideration of the history of literature, in contrast to the textbooks of the XVIII century, where the theory of literature dominated; the presence of detailed psychological and pedagogical justifications of literature, presented in educational texts and gymnasium programs; analysis of literary texts based on modern literature.

All three structural principles indicate a new level of development of textbooks of literature, which gave impetus to a qualitatively higher level of educational and methodological support for teaching literature in the early twentieth century.

Key words: *literature, textbooks and manuals on literature, textbook, psychological and pedagogical direction, theory of literature, history of literature.*

Вступ

Актуальність дослідження визначається необхідністю переосмислення досвіду підготовки та видання навчальних книг другої половини XIX століття. Практичного значення історія навчальної книги набуває в наші дні у зв'язку з процесами глибоких перетворень у системі вітчизняної освіти, коли реалізуються нові принципи підготовки і видання навчальних книг, перевидаються підручники і навчальні посібники зі словесності авторів попередніх століть.

Вивчення позитивного досвіду минулого дасть змогу оптимізувати основну функцію навчальної книги – навчальну, посилити виховну й освітню роль навчальної книги в житті суспільства, посилити її вплив на процес формування громадянських цінностей особистості. Теоретичне осмислення процесу видання підручників і посібників зі словесності є актуальним у зв'язку з відсутністю у вітчизняній педагогічній літературі узагальнюючого дослідження на цю тему.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Аналіз історико-педагогічних та науково-методичних праць засвідчив, що проблемам становлення і розвитку школи, професійної підготовки вчителя присвячено чимало досліджень вітчизняних учених. Однак проблеми підготовки вчителя словесності в історії вищої школи XIX століття, розвитку словесності як науки і навчальної дисципліни, а також науково-методичного забезпечення викладання словесності

у середній школі не були предметом історико-педагогічного дослідження. Безумовно, не можна аналізувати підручник без урахування наукових і практичних впливів у галузі, яку вони відображають.

Уже в першій половині XIX століття теоретиками, педагогами, філологами словесність розуміється не тільки як здатність висловлювати свої думки словами, а перш за все як сукупність наук. Відповідно, набуває власні вектори розвитку і навчально-методична література, насамперед підручник словесності. Йдеться, по-перше, про методи представлення в підручниках нового як для гімназії, так і для університету історико-літературного курсу, а по-друге, про включення сучасної літератури, а також про обов'язковість (з погляду авторів підручників) психолого-педагогічного матеріалу. Прикладом такого підходу є підручники (посібники, хрестоматії, якими супроводжувалися курси словесності для різних типів навчальних закладів) зі словесності за авторством Ф. Буслаєва, О. Галахова Г. Городчанінова, М. Греча, М. Максимовича, О. Міллера, О. Нікольського, В. Плаксіна, І. Ризького, В. Сиповського, А. Філонова та ін. У перше десятиліття XIX століття з'являється низка підручників словесності, в яких дисципліні давалися наукові визначення, а отже, у назвах навчальних книг уже починає фігурувати дефініція «словесність».

Нами було виокремлено три основні етапи в розвитку методичного забезпечення викладання словесності у XIX – на

початку ХХ століття: 1-й етап – перша половина ХІХ століття; 2-й етап – друга половина ХІХ століття; 3-й етап – початок ХХ століття (1900–1017).

Особливості розвитку навчальної літератури зі словесності у ХІХ столітті нами було висвітлено у статті «Психолого-педагогічна спрямованість підручників словесності у ХІХ ст.» (Новаківська, 2015) та «Підручники словесності початку ХХ століття: до історії питання» (Новаківська, 2016). Мета цього дослідження – охарактеризувати навчальні книги зі словесності другої половини ХІХ століття та впливи на їх появу педагогічних ідей, які надалі визначатимуть тенденції навчально-методичного забезпечення викладання словесності у середній та вищій школі.

2. Методологія та методи

Методологічну основу дослідження становлять підходи: системно-хронологічний, культурологічний, аксіологічний, порівняльний, ретроспективний.

Зазначені підходи ґрунтуються на сукупності методологічних принципів, з-поміж яких: діалектичний, системності, історизму, хронологічний, персоніфікований.

У роботі використано комплекс методів дослідження: загальнонаукових, історико-педагогічних та спеціально-історичних.

3. Результати та дискусії

Реформи 60-х років ХІХ століття найрадикальнішим чином торкнулися усіх сфер життя суспільства і держави. Своєю чергою зміни, що відбулися в системі освіти, безсумнівно, позначилися на навчальній літературі. «Навчальна книга – це один з найважливіших елементів цілісної освітньої системи, який не може створюватися самостійно і відособлено від системи навчання» (Сборник постановлений по МНП, 1864: 35).

Поділяючи цю думку, можна стверджувати, що навчальна книга – це не тільки елемент системи освіти, але і своєрідний барометр суспільних і політичних змін. Без усвідомлення взаємозв'язків і взаємозумовленості різних громадських інститутів навряд чи можливо визначити нові функції освіти загалом та завдання навчальної літератури у другій половині ХІХ століття зокрема (Снитовский, 2008:73).

У 1857 році для розробки нової концепції навчальних книг була створена Комісія з підготовки та видання підручників і навчальних посібників при Вченому комітеті Міністерства народної освіти. У роботі Комісії брали участь видатні вчені-педагоги і вчені-психологи того часу: професори П. Каптерев, П. Лесгафт, І. Сікорський та інші. Одночасно розроблялися

єдині навчальні програми та плани. Перспективний майбутнього підручника мусив повністю відповідати навчальній програмі, затвердженій міністерством, яка з 1 січня 1865 року набула статусу офіційного нормативного документа.

У результаті реформи народної освіти 60-х років ХІХ століття навчальна книга набувала нових рис і якостей, також заклалися основні принципи її підготовки і видання, сформульовані у циркулярі «О порядке подготовки к изданию учебных пособий для средних учебных заведений», затвердженому Міністерством народної освіти 4 січня 1864 року. З цього приводу К. Ушинський, розробляючи нові методи викладання навчального матеріалу, писав: «Якщо ж ми вважаємо, що учень сам не може дати відповіді на запитання, що пропонується йому підручником, то ставимо тут же і відповідь. Запитання в цьому разі вказує на прогалину в знанні учня і тим самим допомагає поповнити цю прогалину. Добре зрозуміле запитання є вже половиною відповіді. Ось загальний спосіб викладу, якого ми дотримуємося в наших підручниках» (Ушинский, 1909: 234).

На думку дослідників, особливий вплив на розвиток навчальної книги досліджуваного періоду спричиняють стан педагогічної науки та педагогічної культури загалом. До поняття «педагогічна культура» в епоху реформ другої половини ХІХ століття входять такі компоненти, як:

- система наукових шкіл, достатня кількість педагогів-науковців, кафедр загальної та спеціальної педагогіки, теорії та історії педагогіки, професійні наукові товариства;
- система підготовки кадрів педагогів-науковців (науково-педагогічна освіта);
- інтелектуальна аудиторія (вчителі гімназій, викладачі середніх спеціальних навчальних закладів, які цікавляться проблемами педагогіки, стежать за публікаціями в цій галузі науки);
- налагоджені зв'язки із зарубіжними педагогічними школами;
- кадри перекладачів зарубіжних публікацій з проблем педагогіки;
- система періодичних видань з різних розділів педагогіки (журнали, вісники тощо);
- розвинена система навчальних видань як сфера реалізації нових педагогічних концепцій;
- створення видавництва, що спеціалізуються на виданні навчальної літератури, а також усіх типів і видів неперіодичних видань педагогічних творів (монографії, зібрання творів, збірники наукових статей тощо) (Снитовский, 2008:76–77).

У 60–70-х роках XIX ст. основними видавцями навчальної книги були університети, при яких створювалися друкарні, що випускали навчально-педагогічну літературу. Прикладами можуть служити такі посібники: «Словесность в образцах и разборах с объяснением общих свойств сочинения и главных родов прозы и поэзии» В. Водовозова (1869); «О преподавании русской словесности В. Стоюнина (1864); «О разборе образцов иностранной литературы в наших гимназиях» О. Кирпичникова (1868), «Методические указания относительно преподавания русского языка и словесности в средних учебных заведениях» О. Кирпичникова (1871) та ін.

Так, посібник В. Водовозова «Словесность в образцах и разбор с объяснением общих свойств сочинения и главных родов прозы и поэзии» (1869) витримав п'ять перевидань. Це один з перших традиційних підручників з теорії словесності. Незважаючи на те, що підручник написаний представником виховної школи, все ж має хороший методичний апарат і численні приклади з літературних творів, що допомагають засвоїти навчальний матеріал.

«Методические указания относительно преподавания русского языка и словесности в средних учебных заведениях» (1871) О. Кирпичникова – це одне з перших видань такого типу, що побачило світ одразу після розпорядження про скорочення навчальних годин на викладання російської словесності. У ньому дано поради та рекомендації як раціонально і ефективно розподілити навантаження учня у вивченні навчального предмета на уроці і в умовах самостійної роботи вдома (Снитовский, 2008: 144).

З початку 70-х років XIX століття особлива увага приділялася підручникам зі словесності. Це пов'язано було з тим, що в прийнятому 30 липня 1871 року новому Статуті гімназій і прогімназій, що замінив собою реформаторський від 19 листопада 1864 року, передбачалося зменшення кількості навчальних годин з «Російської мови з церковнослов'янською та словесності». Хоча в доповіді, що супроводжувала проект нового Статуту, поданій до Державної Ради, міністр народної освіти Д. Толстой відзначив безсумнівні заслуги цього навчального предмета у вихованні моральності, почуття прекрасного, смаку і манер. Разом із тим зменшення кількості навчальних годин на викладання предмета зовсім не означало скорочення обсягу матеріалу, визначеного програмою. Відтепер основний акцент у вивченні навчального предмета робиться на самостійну роботу учня з підручником вдома, а на уроці розбираються

лише складні питання теми, що не зрозумілі учням. Тому на підручник було покладено основне завдання у засвоєнні матеріалу. Звідси випливала головна вимога до підручника зі словесності: він повинен був бути максимально інформативним, лаконічним і зручним у використанні.

Питання про важливість розвитку підручникотворення в галузі словесності постійно обговорювалося на нарадах Міністерства народної освіти й інших зібраннях. Цьому присвятили свої публікації: М. Смирнов «О расширении преподавания русской словесности» (1871); «Проект учебного плана курса русской словесности, изучаемого в V–VI классах реальных училищ» (1871); О. Степанов «Словесность как предмет гимназического курса» (1871); А. Філонов «Современное преподавание словесности» (1870); К. Якубович «Значение курса русской словесности в системе реального образования России» (1871) тощо.

В історії навчальної книги період 80–90-х років посідає особливе місце. Саме в ці роки змогли реалізуватися передумови стрімкого якісного і кількісного зростання навчальної книги. Велику роль у виданні підручників продовжували відігравати університети. Розвиток педагогіки і системи освіти, зростання кількості студентів, відкриття нових університетів сприяли активізації університетського навчального книговидавництва. Серед посібників зі словесності цього періоду, виданих університетськими типографіями, дослідники особливо відзначають «Беседы о преподавании словесности» В. Острогорського (1885) як один із перших навчальних посібників такого жанру. Книга призначена як для учня, так і для вчителя: з одного боку, в ній показана роль словесності у формуванні особистості учня, в розширенні його кругозору, у вихованні його смаку і хороших манер; з іншого боку, в ній подано поради і рекомендації вчителю словесності, яким чином найбільш ефективно можна досягти цілей викладання.

Для практичного вивчення російської словесності у середньому навчальному закладі та виконання завдань були потрібні хрестоматії. Безумовно, вони не звільняли учня від читання художнього твору вдома в оригіналі, але полегшували йому підготовку до відповіді вчителю у ході практичних занять на уроці.

У зв'язку з великою потребою навчальних видань такого типу у другій половині XIX століття з'явилося багато хрестоматій, найпопулярнішими серед яких стали роботи П. Басистова «Для чтения и рассказа» (1862) і «Для разборов и письменных упражнений» (1868), призначені для

практичних занять. Вийшли чотири солідні томи «Русской хрестоматии» А. Філонова (1863–1867).

Кращою серед хрестоматій педагогічної громадськості дослідники визнають хрестоматію Л. Поліванова «Русская хрестоматия» (1903). Будучи представником академічної наукової школи викладання словесності, він був прихильником розвитку в учнів логічного мислення і формування вміння послуговуватись правильною літературною мовою. Тому автор вміщував у свої хрестоматії тексти, зразкові в художньому розумінні в аспекті мови і стилю.

Не менш популярною стала чотиритомна «Хрестоматия для изучения образцов русской словесности» М. Бунакова (1872–1875), автор якої був представником виховної наукової школи викладання словесності і пропагандистом революційно-демократичних ідей 60-х років XIX століття. М. Бунаков розглядав словесність як засіб морального та естетичного виховання учнів. Тексти в хрестоматії були доповнені примітками, питаннями, планами і біографічними довідками.

Значення підручника в 60–70-х роках XIX століття по-новому оцінюється методистами-словесниками. Цей період В. Стоюнін відзначає як час пошуків нових матеріалів у викладанні, більш живих і розвивальних, на відміну від колишніх «риторичних і піітичних учнів», нових способів викладу, які вже прокладають нову дорогу і водночас не можуть втілюватись у «задовільних» навчальних посібниках. Учений критикує складання в навчальних закладах рукописних записок, які замінюють підручники: «Більшість із них, – пише В. Стоюнін, – не витримують жодної критики, деякі являють компіляцію з різних окремих монографій, і далеко не всі щось ціле, в якому ви бачите щось схоже на історію» (Стоюнін, 1864: 5). У вже наявних друкованих хрестоматіях, на думку вченого, важко «підшукати роботу» учням старших класів; крім того, хрестоматії не замінюють у достатньому обсязі художні тексти, втрачаючи свою первісну доцільність; учителю занадто багато доводиться читати в класі самому, щоб мати потрібний матеріал для класних бесід і для домашніх учнівських робіт (Стоюнін, 1864: 273).

До кінця XIX століття психолого-педагогічний матеріал підручників розширюється до самостійного навчального предмета «педагогіка» у гімназійному курсі, займаючи значний обсяг програми у випускному класі (2 уроки на тиждень). Тісні взаємозв'язки педагогіки і словесності декларуються в навчальному плані з педагогіки: «...спонукати учнів до спостережень над проявами

духовного буття дітей і користуватися кращими творами красного письменства для ілюстрації психологічних теорій» (Сборник правил и подробных программ..., 1907: 61).

На думку сучасних дослідників, подібний родовий взаємозв'язок педагогіки і словесності, прописаний у гімназійній програмі, став однією з причин, а можливо, і основною причиною включення педагогіки окремою дисципліною в курс гімназії, ще раз актуалізуючи словесність як предметне ядро гуманітарних знань (Гетьманская, 2011).

Отже, підручники словесності середньої школи, що з'явилися в 70-ті роки XIX століття, створювалися в руслі двох різних методологічних установок. Одна частина підручників виконувала роль посібників для підготовки до історико-літературного курсу університету, в іншій обов'язковою частиною був широкий психолого-педагогічний апарат, що містив категорії педагогіки, логіки, питання сприйняття літератури школярами, що, безумовно, реалізовувало прогресивні методичні ідеї викладання словесності у середній школі.

Однією з переваг «Хрестоматии для изучения образцов русской словесности с примечаниями, руководящими вопросами и биографическими очерками» М. Бунакова (1872) є «допомога в самостійному вивченні, особливо важлива для молодих людей, які готуються до вступу до вищих навчальних закладів без допомоги викладача» (Бунаков, 1872: 1). Підручник-хрестоматія М. Бунакова стає першим у низці навчальних посібників зі словесності для підготовки абітурієнтів до вступу до університету, характерною особливістю цієї хрестоматії, складеної в чіткій відповідності до навчального плану гімназій Міністерства народної освіти, є велика кількість «найкращих зразків» сучасної літератури.

Однак відсутність цілісних курсів з історії російської літератури у вищій школі призвело до подальшого хаосу у гімназійному викладанні. Дослідник XIX століття І. Хрущов, професор того ж Київського університету Св. Володимира, зауважує: «Вчорашній студент, приходячи в школу, приносив туди і свої академічні переваги, давню літературу і народну словесність, яка витісняла вітчизняних класичних «освітніх» письменників» (Хрущев, 1872: 4).

У другій половині XIX століття виходило багато навчальних посібників для письмових робіт і літературних бесід для уроків у класі. Один з перших досвідів складання такого роду збірників для практичних занять у класі належав Ц. Балталону, представнику виховної наукової школи. Його навчальний посібник «Пособие для

литературных бесед и письменных работ» уперше вийшов у Москві в 1891 році. Незабаром стали з'являтися подібні навчальні посібники інших авторів.

Загалом зародження феномена диференціації підручників припадає на другу половину XIX століття, коли вперше таке розмежування відбулося за національними та соціальними ознаками. У цей період найбільш активно процес підручникотворення розгорнувся на підросійській території України (Ісаченко, 2015: 98), що потребує окремого дослідження.

Висновки.

Отже, у другій половині XIX століття відбувались процеси в галузі навчально-методичного забезпечення, підручникотворення зі словесності, що характеризуються низкою особливостей.

У цей час стався значний прогрес у становленні та розвитку навчальної книги: з'явився масовий стабільний підручник; сформувалася читацька аудиторія навчальної літератури. Нові вектори розвитку підручника словесності для середньої школи послідовно трансформуються в певні принципи структуризації: обов'язковий розгляд історії літератури, на відміну від підручників XVIII століття, де домінувала теорія літератури; наявність розгорнутих психолого-педагогічних обґрунтувань словесності, поданих у навчальних текстах і гімназійних програмах; аналіз художніх текстів на основі сучасної літератури.

Усі три структурні принципи свідчать про новий рівень розвитку підручників словесності, який дав поштовх якісно вищому рівню навчально-методичного забезпечення викладання словесності на початку XX століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бунаков Н. Хрестоматия для изучения образцов русской словесности с примечаниями, руководящими вопросами и биографическими очерками. Воронеж : Тип-я Г.М. Веселовского, 1872. 94 с.
2. Гетманская Е.В. Психолого-педагогическая направленность учебников словесности XIX века. *Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии* : материалы IX Междунар. науч.-практ. конф. Новосибирск : СибАК, 2011. Ч. I. URL: <https://sibac.info/conf/pedagog/ix/36939> (дата звернення: 01.12.2020).
3. Историческая хрестоматия: пособие при изучении русской словесности / сост. В. Покровский. Москва : Тип-я Э. Лисснера и Ю. Романа, 1895. 748 с.
4. Ісаченко В.П. Педагогічна та просвітницька діяльність Павла Гнатовича Житецького (1837–1911) : монографія. Умань : ФОП Жовтий О.О., 2015. 252 с.
5. Новаківська Л.В. Підручники словесності початку XX століття: до історії питання. *The scientific heritage*. 2016. № 6 (6). С. 46–50.

6. Новаківська Л.В. Психолого-педагогічна спрямованість підручників словесності у XIX столітті. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Педагогіка та психологія*. Чернівці : Вид-во ЧНУ, 2015. Вип. 767. С. 132–142.

7. Сборник постановлений по МНП: в 15 т. Санкт-Петербург, 1864. Т. 2: Отд. II (1840–1855). 1351 с.

8. Сборник правил и подробных программ для поступления во все учебные заведения на 1907–1908 г. / сост. Маврицкий В. Москва : Типо-Литогр, 1907. 298 с.

9. Снитовский А.Э. Учебная книга по русской словесности в России второй половины XIX – начала XX веков: опыт и традиции подготовки издания : монография. Москва : МГИП, 2008. 196 с.

10. Стоюнин В.Я. О преподавании русской литературы. Санкт-Петербург : тип. Г.Ф. Мюллера, 1864. 392 с.

11. Ушинский К.Д. Собрание педагогических сочинений: в 2-х т. 3-е изд. Санкт-Петербург : Тип. М. Меркушева, 1909. Т. 1. 584 с.

12. Хрущёв И.П. История отечественной литературы как предмет университетского преподавания. *Университетские известия*. 1872. Январь – февраль. № 1. С. 11–14.

REFERENCES

1. Bunakov, N. (1872). *Hrestomatiya dlya izucheniya obraztsov russkoy slovesnosti s primechaniyami, rukovodyaschimi voprosami i biograficheskimi ocherkami* [Reader for the study of samples of Russian literature with notes, guiding questions and biographical essays] [in Russian].
2. Getmanskaya, E.V. (2011). *Psihologo-pedagogicheskaya napravlennost uchebnikov slovesnosti XIX veka*. [Psychological and pedagogical orientation of textbooks of literature of the XIX century] [in Russian].
3. *Istoricheskaya hrestomatiya: posobie pri izuchenii russkoy slovesnosti, 1895*. [Historical textbook: a guide to the study of Russian literature] [in Russian].
4. Isachenko, V.P. (2015). *Pedahohichna ta prosvitnytska diialnist Pavla Hnatovycha Zhytetskoho (1837–1911): monohrafiya*. [Pedagogical and educational activities of Pavel Hnatovych Zhytesky (1837–1911): monograph] [in Ukrainian].
5. Novakivska, L.V. (2016). *Pidruchnyky slovesnosti pochatku XX stolittia: do istorii pytannia*. [Textbooks of literature of the early twentieth century: to the history of the question] [in Ukrainian].
6. Novakivska, L.V. (2015). *Psykhologohopedahohichna spriamovanist pidruchnykyv slovesnosti u XX stolitti*. [Psychological and pedagogical orientation of textbooks of literature in the XIX century] [in Ukrainian].
7. *Sbornik postanovleniy po MNP: v 15 t., 1864*. [Collection of resolutions on MNP: in 15 vols] [in Russian].
8. *Sbornik pravil i podrobnyih programm dlya postupleniya vo vse uchebnyie zavedeniya na 1907–1908 g., 1907*. [Collection of rules and detailed programs for admission to all educational institutions for 1907–1908] [in Russian].
9. Snitovskiy, A. E. (2008). *Uchebnaya kniga po russkoy slovesnosti v Rossii vtoroy poloviny XIX – nachala XX vekov: opyt i traditsii podgotovki izdaniya: monografiya*. [Textbook on Russian literature in Russia in the second half of the XIX and early XX centuries: the

experience and traditions of preparation of the publication: a monograph] [in Russian].

10. Stoyunin, V. (1864). *O prepodavanii russkoy literatury. [On the teaching of Russian literature]* [in Russian].

11. Ushinskiy, K.D. (1909). *Sobranie pedagogicheskikh sochineniy: v 2-h t. [Collection of pedagogical works: in 2 vols]* [in Russian].

12. Hrushev, I.P. (1872). *Istoriya otechestvennoy literatury kak predmet universitetskogo prepodvaniya. [History of domestic literature as a subject of university teaching]* [in Russian].

*Стаття надійшла до редакції 14.12.2020.
The article was received 14 December 2020.*